

-
-
-

Hoe denken docenten
havo/vwo over het
geschiedenisexamen 2015?

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

Hoe denken docenten havo/vwo over het geschiedenisexamen 2015?

Maart 2016

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2016 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteur: Albert van der Kaap en Elvira Folmer

Met medewerking van: Dirk Tuin

Informatie

SLO

Afdeling: tweede fase

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 661

Internet: www.slo.nl

E-mail: tweedefase@slo.nl

AN: 3.7409.689

Inhoud

Samenvatting	5
1. Aanleiding en werkwijze	7
2. Het centraal examen	9
2.1 Algemene opmerkingen over het examen	9
2.2 Overladenheid van het programma	9
2.3 De correctie(voorschriften)	10
3. De voorbereiding op het examen	13
3.1 Mate van tevredenheid over de voorbereiding op het examen	13
3.2 Cumulatief toetsen	14
3.3 Gebruik van pilotvragen	15
3.4 Gebruik van de p-waarden van vragen	17
4. Het examen 2015	19
4.1 Het niveau van het centraal examen	19
4.2 Cijfers voor het centraal examen in relatie tot de verwachtingen	20
4.3 Relatie schoolexamen – centraal examen	20
5. De historische contexten	23
6. Wat gaat men veranderen?	27
Referenties	29
Bijlagen	31
Bijlage 1 Vragenlijst	33
Bijlage 2 Resultaten van de Cito-quickscan	39

Samenvatting

Het feit dat in 2015 voor het eerst alle havo/vwo-leerlingen het examen geschiedenis nieuwe stijl hebben afgelegd, was aanleiding om in september 2015 een vragenlijst uit te zetten onder docenten. Daarin is gevraagd naar hun ervaringen met het examen en of de examenresultaten voor hen aanleiding zijn om de voorbereiding van het examen anders aan te pakken. In totaal hebben 124 docenten de vragenlijst ingevuld, van wie 40% voor zowel havo als vwo, 21% voor alleen havo en 39% voor alleen vwo.

Overladen

Docenten hebben hun mening over een mogelijke overladenheid van het examenprogramma niet wezenlijk veranderd op basis van het examen. In ruime meerderheid vinden en vonden de docenten die aan havo-leerlingen lesgeven dat het examenprogramma voor hun leerlingen te overladen is. Van de docenten die aan vwo-leerlingen lesgeven vindt niet meer dan een op de vijf dit.

Niveau van het examen

Docenten die lesgeven aan vwo-leerlingen zijn iets meer tevreden over het niveau van het examen dan docenten die lesgeven op de havo, maar de verschillen zijn niet erg groot. Het percentage docenten dat het examen te gemakkelijk vindt ligt bij vwo-docenten hoger dan bij havo-docenten.

Examenresultaten

De resultaten van de leerlingen op het centrale examen kwamen overeen met de verwachtingen van ongeveer de helft van de docenten. Voor telkens ongeveer een even groot percentage vwo- en havo-docenten vielen de cijfers lager, dan wel hoger uit dan verwacht. Iets meer dan de helft van beide docentengroepen geeft aan dat het cijfer van hun leerlingen voor het centraal examen hoger was dan dat voor het schoolexamen. Bij een op de vijf leerlingen was het cijfer lager en was het verschil meer dan 0,3 punten. Bij een op de vier was het cijfer op het centraal examen meer dan 0,3 punten hoger dan op het schoolexamen.

Vorbereiding op het examen

Een derde van de docenten begint op havo vanaf de tweede helft van het vierde leerjaar met schoolexamentoetsen. Op het vwo gebeurt dit vanaf het vijfde leerjaar.

Vier vijfde van de havo- en vwo-docenten toont zich tevreden over de manier waarop zij hun leerlingen op het centraal examen hebben voorbereid. Toch zijn de resultaten van het examen voor een deel van de docenten aanleiding om hun onderwijs in meer of mindere mate bij te stellen. Veel genoemde veranderingen zijn: meer aandacht voor het soort vragen over niet gespecificeerde kenmerkende aspecten, voor vragen over de voorbeelden bij historische contexten en voor het soort vragen over historische contexten.

Beide groepen docenten toetsen in hun schoolexamentoetsen nu al geregeld tot zeer vaak ook kennis van tijdvakken die eerder zijn behandeld. Naar aanleiding van het examen zeggen zij dit in de toekomst nog vaker te gaan doen.

In de toetsen wordt geregeld gebruik gemaakt van vragen uit eerdere (pilot)examens. Ongeveer een op de vier docenten zegt die vragen nog frequenter in te zullen zetten. Een op de drie zegt

van plan te zijn of op zijn minst te overwegen om hierbij gebruik te maken van de p-waarden van examenvragen.

Historische contexten

Iets meer dan de helft van de docenten is tevreden over het aantal jaartallen dat leerlingen moeten kennen van de historische contexten, waarbij het percentage docenten dat dit aantal te weinig vindt op vwo iets hoger ligt. Zo ligt ook het percentage docenten dat van mening is dat er wel wat voorbeelden bij mogen op vwo hoger dan op havo. Van havo- en vwo-docenten is zo'n 60% tevreden over het aantal voorbeelden. Ook over de kwaliteit van de voorbeelden denken havo- en vwo-docenten hetzelfde, zo'n 70% van hen is redelijk tevreden.

De historische context De Republiek is onder havo-docenten, maar ook onder vwo-docenten niet erg populair. Onder vwo-docenten is de context Democratische Revoluties nog minder gewild. Mocht er een context vervangen mogen worden dan komt de oudheid daarvoor bij havo-docenten duidelijk eerder in aanmerking dan bij vwo-docenten. Dit is opvallend aangezien 70% van de havo-leerlingen aangeeft de oudheid een interessant tijdvak te vinden.

1. Aanleiding en werkwijze

Het huidige examenprogramma geschiedenis havo/vwo dateert van 2007, maar pas vanaf 2015 is er sprake van een nieuw centraal examen. Tot dat moment gold een tijdelijke afwijking, die eruit bestond dat het centraal examen nog steeds betrekking had op twee thema's. Vanaf 2015 gaat het centraal examen voor het eerst voor alle leerlingen over domein A en B. Anders dan oorspronkelijk beoogd heeft het centraal examen ook betrekking op een aantal historische contexten.

In 2013 heeft het ministerie van OCW het mogelijk gemaakt te onderzoeken op welke wijze docenten hun onderwijs in voorbereiding op het nieuwe centraal programma inrichten, wat hun ervaringen daarmee zijn en in hoeverre ze in de eerste examenresultaten aanleiding zien om hun onderwijs bij te stellen.

De resultaten van het onderzoek bieden informatie voor de wenselijkheid het programma in de komende jaren eventueel bij te stellen en kunnen ook gebruikt worden bij de invulling van volgende vakvernieuwingen.

Wat voorafging

Vooruitlopend op de landelijke invoering van het nieuwe examenprogramma startte in 2004 een pilot op havo om na te gaan of landelijke implementatie van het nieuwe examenprogramma mogelijk zou zijn. Deze pilot werd in 2007 uitgebreid met het vwo. Van beide pilots is een evaluatieverslag beschikbaar (Wilschut, 2006, 2010).

Richtte de aandacht zich aanvankelijk op de pilotscholen, in 2009 inventariseerde SLO niet alleen bij de betrokken pilotdocenten maar bij alle geschiedenisdocenten die werkzaam waren in de tweede fase (havo en vwo) hoe op hun school invulling werd gegeven aan de vernieuwde tweede fase (Van der Kaap, 2009). De vragen hadden niet alleen betrekking op de organisatie van de vernieuwde tweede fase, maar ook op de ervaringen met het nieuwe programma.

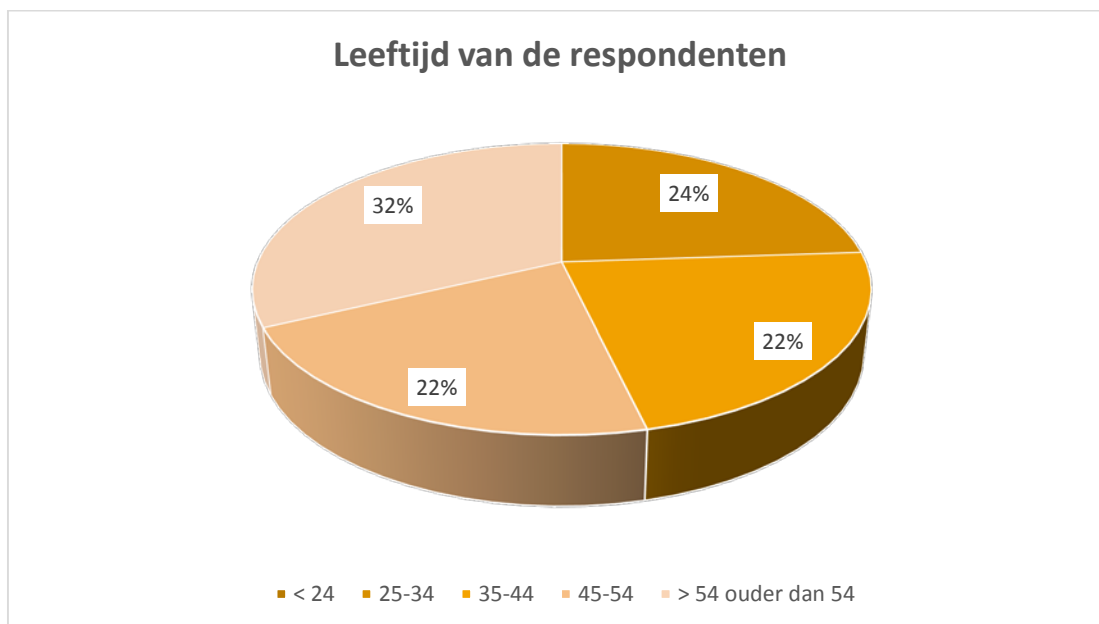
Het huidige onderzoek

Als onderdeel van het onderzoek dat in 2013 van start ging, werd docenten in de tweede fase in 2013 en 2014 gevraagd naar hun ervaringen met de voorbereiding op het nieuwe centraal examen (Van der Kaap, 2014a, 2015).

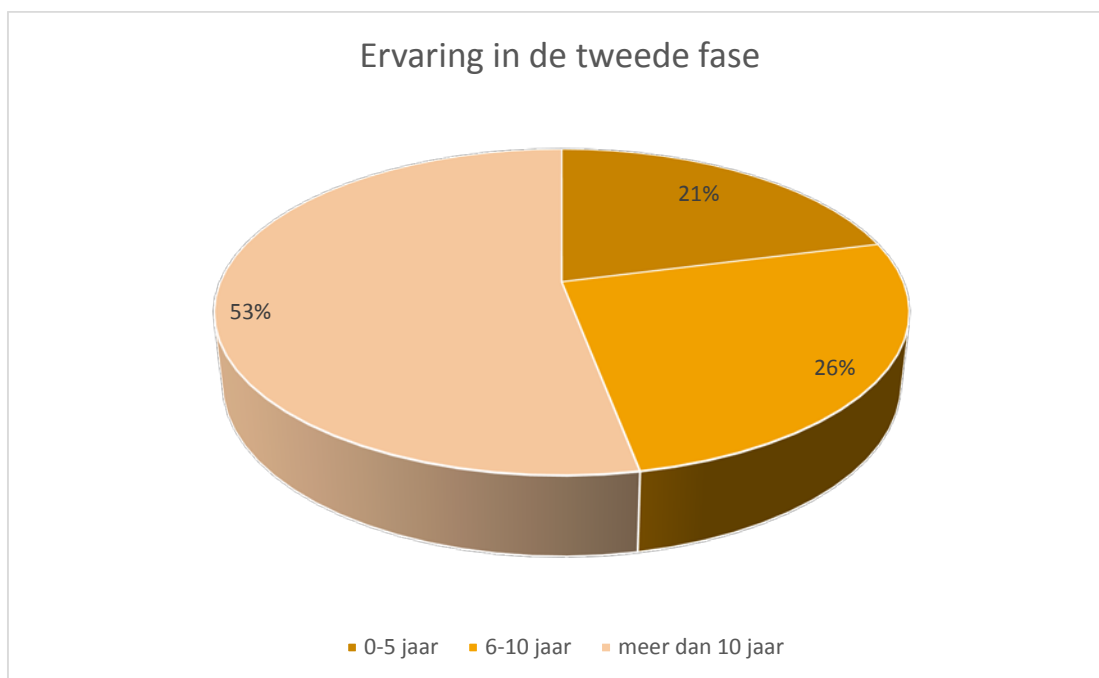
In 2015 hebben voor het eerst alle leerlingen het examen nieuwe stijl afgelegd. Daarom is er in september 2015 een vragenlijst uitgezet onder docenten, waarin, net als in 2013, werd gevraagd naar hun ervaringen met dit examen en of deze resultaten aanleiding zijn om de voorbereiding op het examen bij te stellen. In totaal hebben 124 docenten de vragenlijst ingevuld. Van hen deed 84% in 2015 voor het eerst mee aan het nieuwe centraal examen, 9% had ook al meegedaan in 2014 en 7% is vanaf 2004 bij de pilot betrokken.

40% van de docenten heeft de vragenlijst ingevuld voor zowel havo als vwo, 21% voor alleen havo en 39% voor alleen vwo. Omdat docenten die de vragenlijst voor zowel havo als vwo hebben ingevuld, niet bij alle vragen onderscheid konden maken tussen havo en vwo, worden de resultaten soms voor havo en vwo samen gepresenteerd.

De deelnemers waren tamelijk evenwichtig verdeeld over de verschillende leeftijdscategorieën, al waren de docenten ouder dan 54 iets oververtegenwoordigd (zie figuur 1). Zoals uit figuur 2 blijkt, hebben de meeste docenten meer dan tien jaar ervaring met lesgeven in de tweede fase.

Figuur 1. Leeftijden van de respondenten.

Figuur 2. Aantal jaren ervaring in de tweede fase.

De vragenlijst bestond over het algemeen uit gesloten vragen. Wel hadden docenten bij een aantal vragen en aan het eind van de vragenlijst de mogelijkheid om opmerkingen te maken. Deze zijn in het rapport verwerkt.

2. Het centraal examen

2.1 Algemene opmerkingen over het examen

Een aantal docenten plaatst kritische opmerkingen bij het examen(programma).

Hoewel het vragenlijstonderzoek betrekking heeft op de manier waarop docenten hun onderwijs hebben ingericht en hoe zij hun leerlingen op het centraal examen hebben voorbereid, hebben enkele docenten van de gelegenheid gebruik gemaakt om ook in meer algemene zin op het programma en het centraal examen te reageren.

Zo meent een docent dat het centraal examen van 2015 wat betreft vraagstelling en correctievoorschrift geen oriëntatie-examen 'nieuwe stijl' was, maar een examen oude stijl. "Ik ben, zacht gezegd", meent een ander, "bijzonder ontevreden over het nieuwe examen, vooral de kenmerkende aspecten vind ik een ware ramp voor een dynamische, kritische, diepgaande historische benadering. Wat een 'schoolse aanpak' en wat een 'leeg vat'. Gelukkig zijn er nog de historische contexten, die maken het nog een beetje verdraagbaar".

Een ander wil het examen zelf op de schop nemen. "Graag een examen bestaande uit mooi uitgewerkte contexten van de laatste twee tijdvakken. Deze spreken leerlingen aan en zijn betekenisvol voor het heden".

Weer een ander pleit ervoor elke twee jaar een historische context te veranderen of in ieder geval de voorbeelden.

Een docent vraagt om meer aandacht voor de kenmerkende aspecten die niet in de historische contexten aan de orde komen: "Door de grote nadruk op de historische contexten dreigen de kenmerkende aspecten die ook in tijdvak 5 tot en met 10 zitten te weinig aandacht van leerlingen te krijgen. Als docent is het belangrijk ook die oriëntatiekennis te behandelen in de les die niet in de historische contexten aan bod komt".

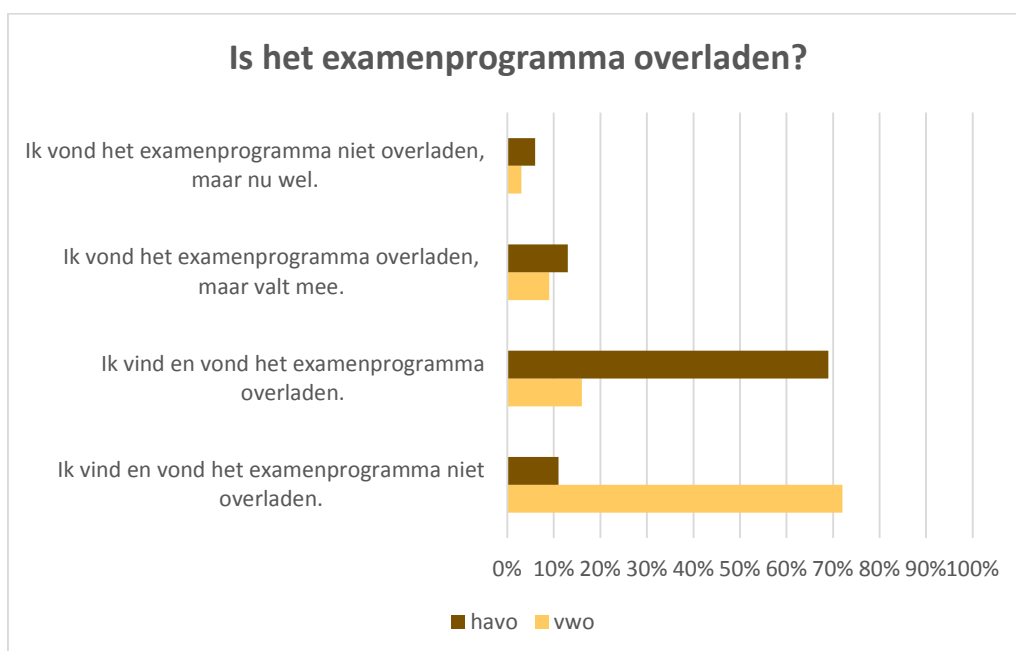
Iemand vraagt aandacht voor het geringe onderscheid tussen het havo- en het vwo-programma. De contexten liggen, volgens hem, mijlenver van het interessegebied van havisten af. Ze zijn te politiek en te internationaal. "De contexten halen het plezier in geschiedenis bij havisten weg". Een ander valt hem bij: "Ik vind het verschil in de voorgeschreven examenstof tussen havo en vwo te klein. Misschien is de oudheid voor het vwo als vijfde historische context een optie?"

2.2 Overladenheid van het programma

Vooral havo-docenten vinden het examenprogramma overladen.

Het eerste centrale examen nieuwe stijl heeft de mening van docenten over mogelijke overladenheid van het examenprogramma niet wezenlijk veranderd. In ruime meerderheid vinden en vonden de docenten die aan havo-leerlingen lesgeven (n= 98) dat het examenprogramma te overladen is. Voor 69% gold dit al, maar dit percentage is, na het examen, met 6% gestegen naar 75%. 13% van de bevroagden die het programma eerder overladen vond, is daar nu van teruggekomen.

Van de docenten die aan vwo-leerlingen lesgeven (n=76) vindt 19% het programma overladen (zie figuur 3).

Figuur 3. Is het examenprogramma overladen?

Een docent komt met een oplossing voor de ervaren overladenheid: "Alleen de tien tijdvakken, en één context, bijvoorbeeld de Koude oorlog, is genoeg op havo. Voor vwo-leerlingen zijn vier historische contexten geen probleem. Op de havo is het een drama! Bovendien: de tien tijdvakken en de kenmerkende aspecten leveren genoeg stof om in havo 4 en 5 te behandelen. Dan is er ook enige ruimte voor diepgang en eigen interesse of nog een leuke historische opdracht. Nu is het te overladen".

Een andere docent meent dat twee contexten, die voor 50% meetellen, voldoende zijn. De andere 50% van de punten kan dan worden behaald met vragen over de tien tijdvakken.

2.3 De correctie(voorschriften)

Een aantal docenten heeft kritiek op het correctievoorschrift.

Elk jaar zijn er, onder andere op de examenfora en tijdens de examenbesprekingen, discussies over en naar aanleiding van de correctie en/of het correctievoorschrift. Ook dit onderzoek was voor enkele docenten aanleiding om hierover een opmerking te maken.

Enkele docenten melden dat zij veel discussie hebben gehad met hun tweede corrector, bijvoorbeeld over de omschrijvingen van de kenmerkende aspecten. Zo vraagt iemand zich af of het begrip *humanisme* voldoende is als omschrijving van het kenmerkend aspect "het veranderende mens- en wereldbeeld van de renaissance en het begin van een nieuwe wetenschappelijke belangstelling".

"Ik vond de kwaliteit van het antwoordmodel dit keer beneden de maat", meent een docent. Een ander gaat nog wat verder: "Het correctievoorschrift van het eerste tijdvak stond weer vol met fouten/blunders. Het verslag van de VGN-docentenvergadering maakte dit alleen maar nog erger. Er is werkelijk geen schoolvak waarvan het centraal examen amateuristischer, klungeliger en stompziniger is dan geschiedenis. En vooral: een examen afnemen zonder eerst te zorgen voor een uitgebreide, gedetailleerde officiële stofomschrijving en dan tegen correctoren zeggen dat zij zich voor het beoordelen van de antwoorden niet mogen baseren op

de schoolboeken, examenkaternen of eigen uitleg, maar alleen op het krakkemikkige en onvolkomen of gewoonweg onjuiste correctievoorschrift, of wetenschappelijke literatuur. Hoe bestaat het."

"Zeer lastig en tijdrovend om na te kijken", zegt een ander over het examen en hij pleit voor meer multiple choice-vragen en het toetsen van jaartallen.

Weer een ander meent dat de septembermededelingen weliswaar meer lucht gaven, maar tegelijkertijd ook vraagtekens oproepen, wanneer is 'een relevant deel' van een kenmerkend aspect bijvoorbeeld voldoende 'omschreven'?

3. De voorbereiding op het examen

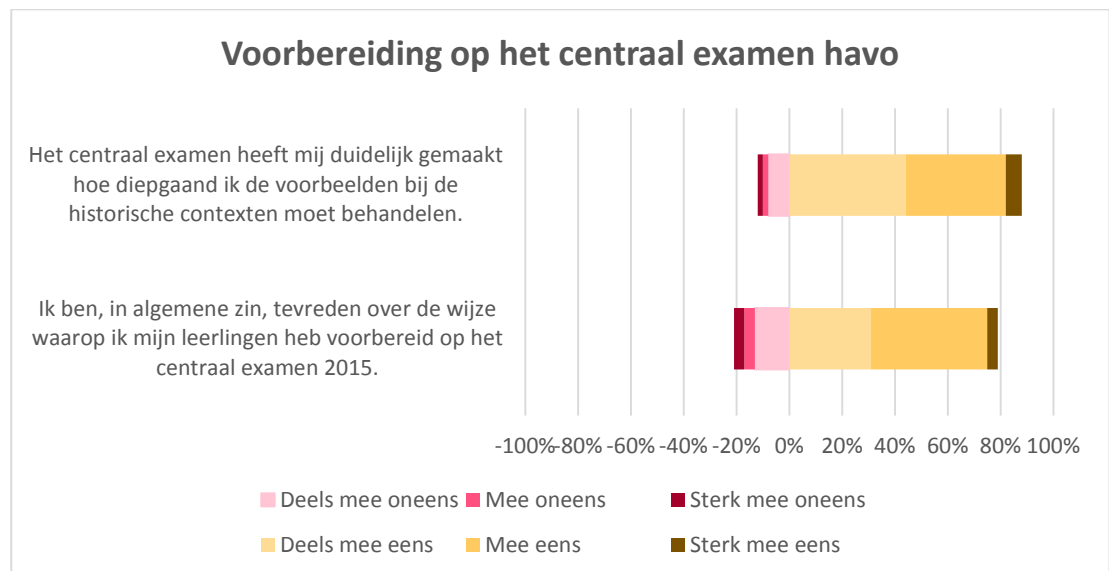
3.1 Mate van tevredenheid over de voorbereiding op het examen

Docenten zijn in hoge mate tevreden over de manier waarop zij hun leerlingen hebben kunnen voorbereiden op het centraalexamen.

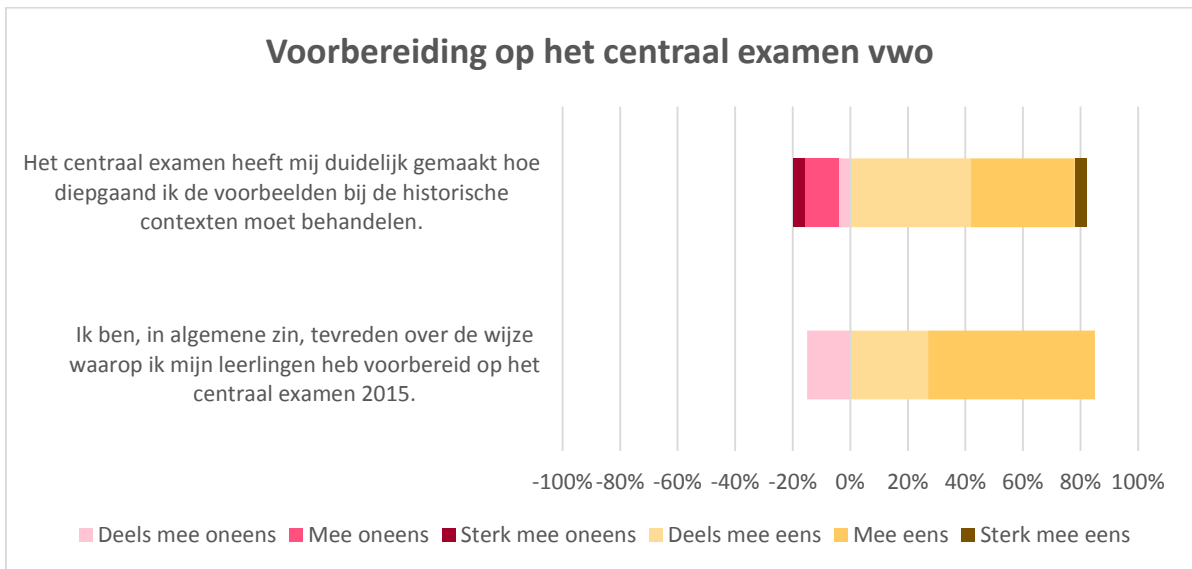
De docenten die alleen lesgeven aan havo-leerlingen (n=48) zijn in meerderheid (zo'n 80%) tevreden over de wijze waarop zij hun leerlingen op het centraal examen hebben voorbereid. De docenten die alleen lesgeven aan vwo-leerlingen (n=26) zijn hierover in even grote mate content. Die tevredenheid geldt in nog iets hogere mate voor docenten die zowel op havo als op vwo lesgeven (n=50).

Rond de 80% van zowel de havo- als vwo-docenten geeft aan dat voor hen duidelijk is hoe diepgaand zij de voorbeelden bij de historische contexten moeten behandelen. Dit percentage ligt voor docenten die zowel op havo als op vwo lesgeven iets lager. (zie figuur 4, 5 en 6).

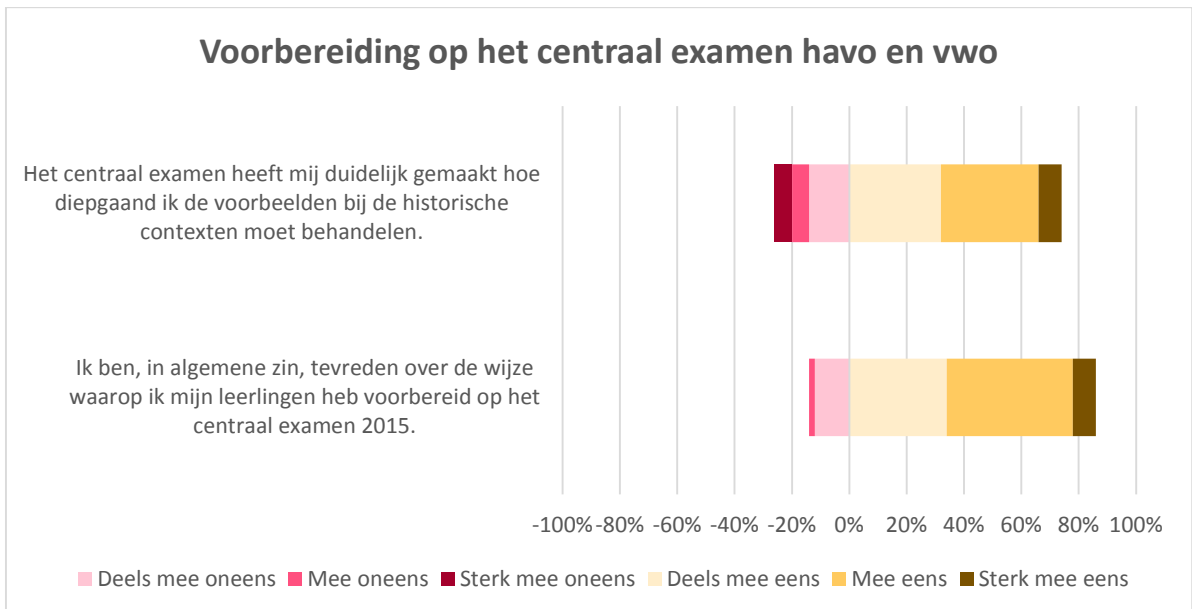
Van de havo-docenten geeft 67% direct vanaf het begin van het vierde leerjaar schoolexamens, 33% begint hiermee in de tweede helft van het vierde leerjaar. Op het vwo neemt 51% van de docenten vanaf het vijfde leerjaar schoolexamens af.

Figuur 4. Voorbereiding op het centraal examen havo.

Figuur 5. Vorbereiding op het centraal examen vwo.

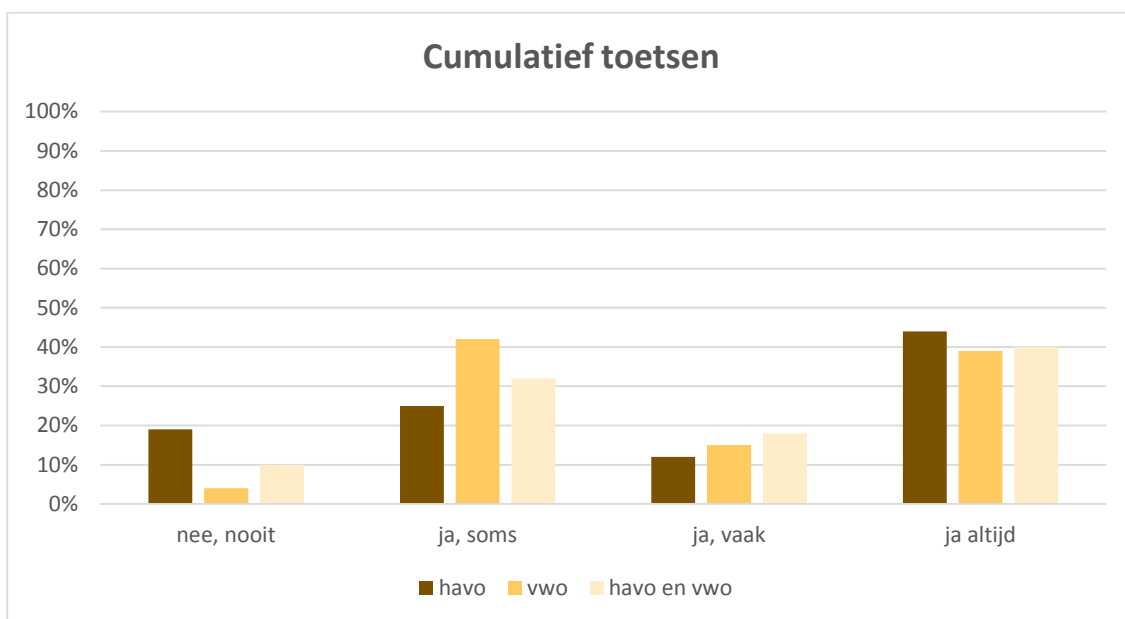
Figuur 6. Vorbereiding op het centraal examen havo en vwo.

3.2 Cumulatief toetsen

Docenten stellen in schoolexamentoetsen vaak ook vragen over eerder behandelde tijdvakken.

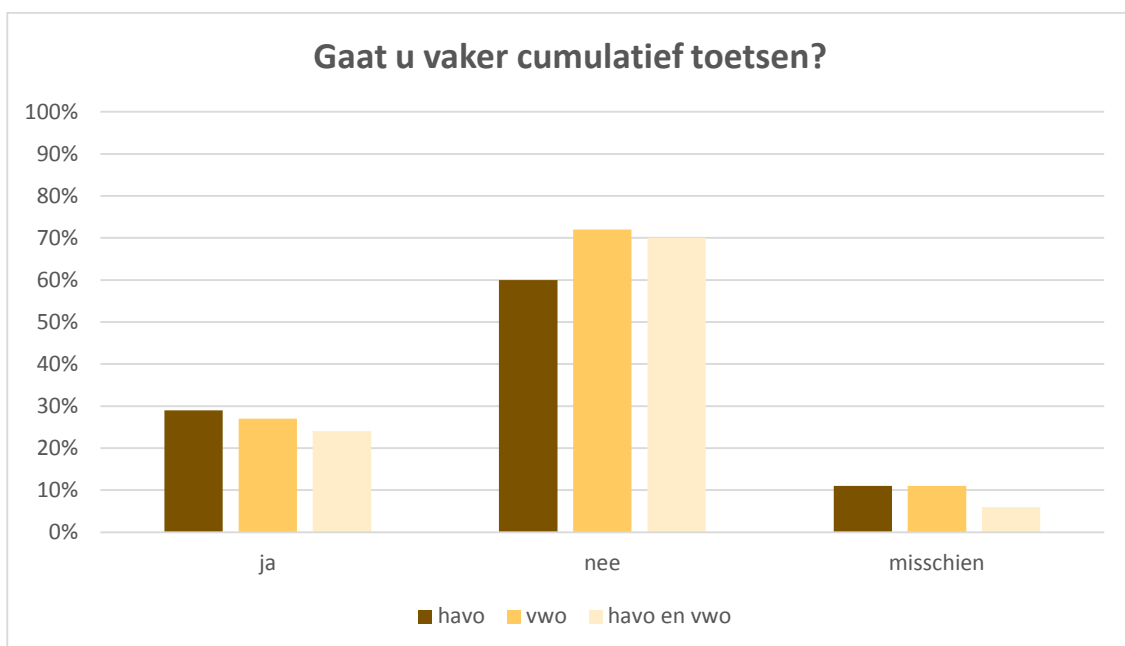
Zoals uit figuur 7 blijkt, toetsen docenten in het schoolexamen geregeld tot zeer vaak cumulatief, d.w.z. zeggen, zij toetsen ook kennis van tijdvakken die eerder zijn behandeld. Het percentage docenten dat dit nooit doet is het grootst op havo, maar ook daar komt het niet boven de 20%.

De vier pilotdocenten van het eerste uur zeggen allen vaak of altijd cumulatief te toetsen. Van de vier docenten die in 2014 voor het eerst aan de pilot meededen, toetst er één nooit en de overige drie altijd cumulatief.

Figuur 7. Cumulatief toetsen.

Ondanks het feit dat docenten al geregeld tot vaak cumulatief toetsen, zijn de resultaten van het examen toch nog voor relatief veel docenten aanleiding dit in de toekomst nog vaker te gaan doen (zie figuur 8).

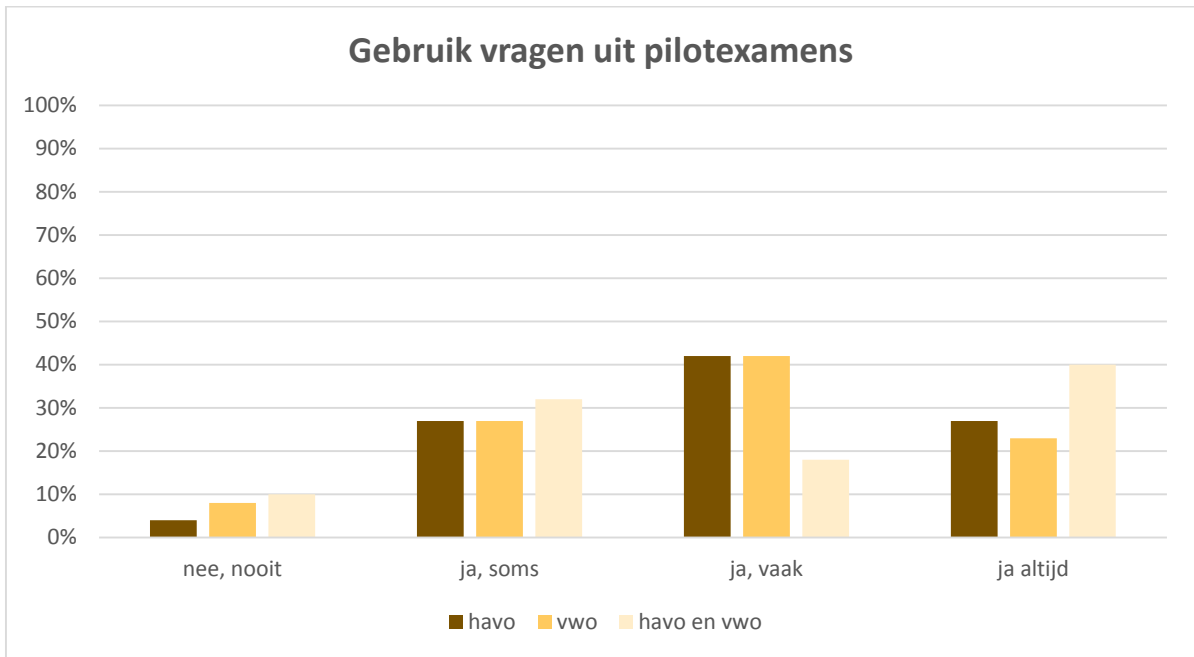

Figuur 8. Gaan docenten vaker cumulatief toetsen?

3.3 Gebruik van pilotvragen

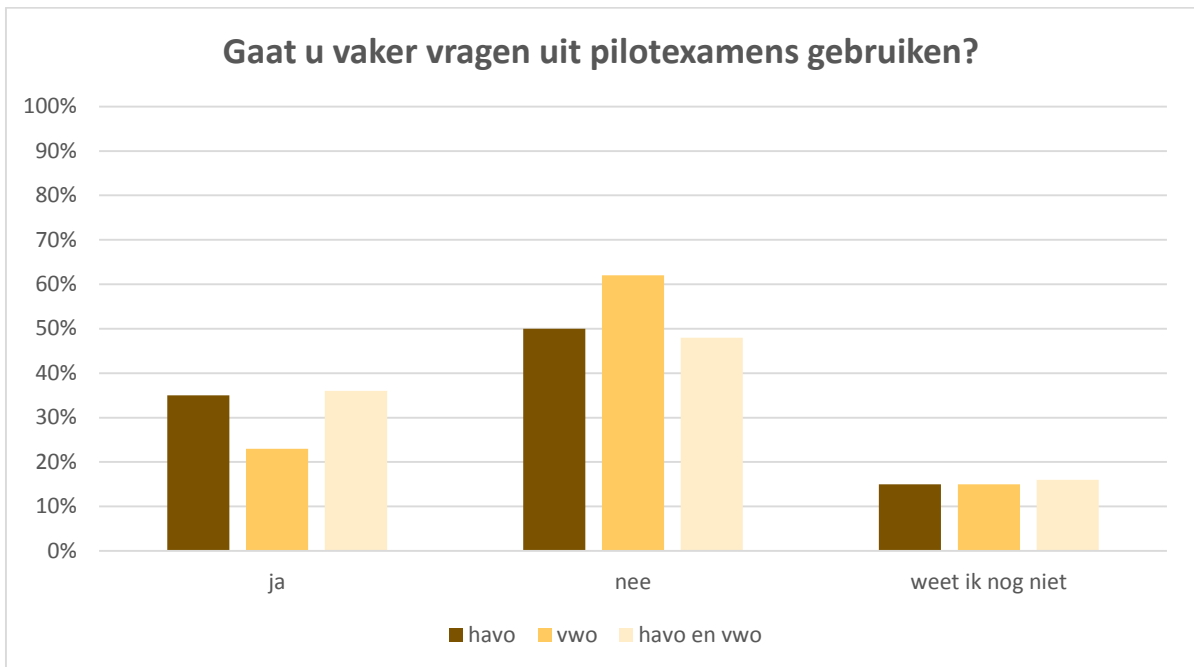
Docenten maken in schoolexamentoetsen geregeld gebruik van vragen uit eerdere (pilot)examens.

Opvallend is dat de categorie docenten die zegt altijd gebruik te maken van vragen uit pilotexamens - de docenten die zowel aan havo als vwo lesgeven - ook de categorie is die het meest zegt dit nooit te doen. (zie figuur 9).

Figuur 9. Gebruik van (pilot)vragen in schoolexamens.

Ook al maken docenten tot nu toe al in ruime mate gebruik van vragen uit eerdere (pilot)examens, toch geeft gemiddeld een op de vier aan dat in de toekomst nog vaker te gaan doen (zie figuur 10).

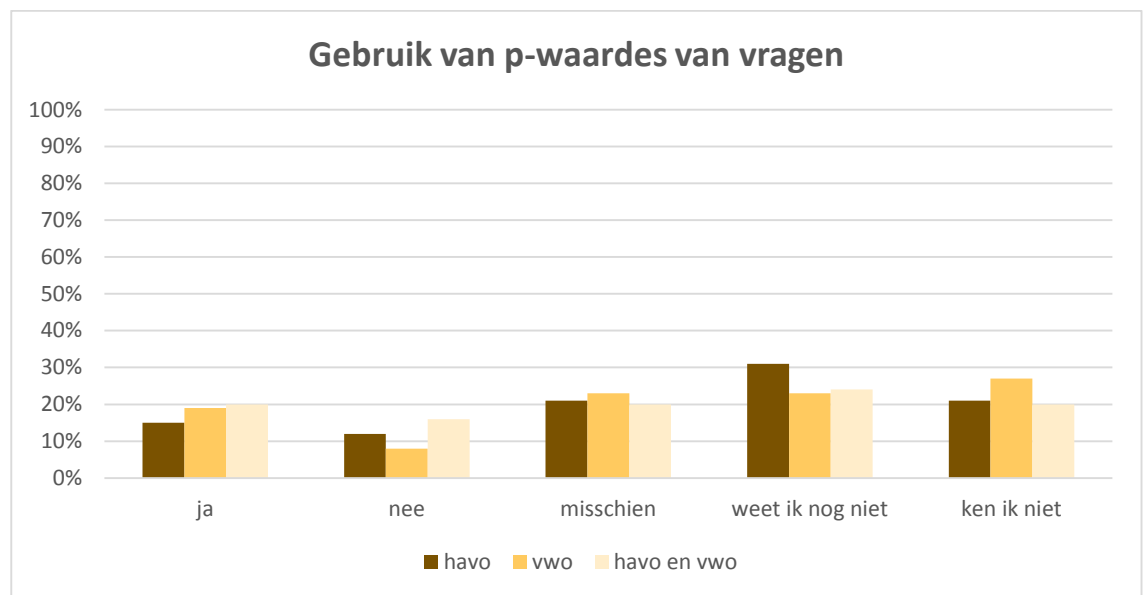
Figuur 10. Gaan docenten vaker vragen uit (pilot)examens gebruiken?

3.4 Gebruik van de p-waarden van vragen

Het nut van het gebruik van p-waardes van examenvragen voor het maken van schoolexametoetsen is nog onduidelijk.

P-waarden zijn een indicatie van de moeilijkheidsgraad van vragen in het examen. Sinds enige jaren zijn deze waarden voor examens uit het eerste tijdvak beschikbaar voor docenten en leerlingen.

Zo'n 35% van de docenten zegt de p-waarden van examenvragen te gaan gebruiken of dit te overwegen. Zo'n 20%-30% heeft nog geen keuze gemaakt, terwijl een op de vijf docenten zegt de bestanden met vragen met p-waarden niet te kennen (zie figuur 11).

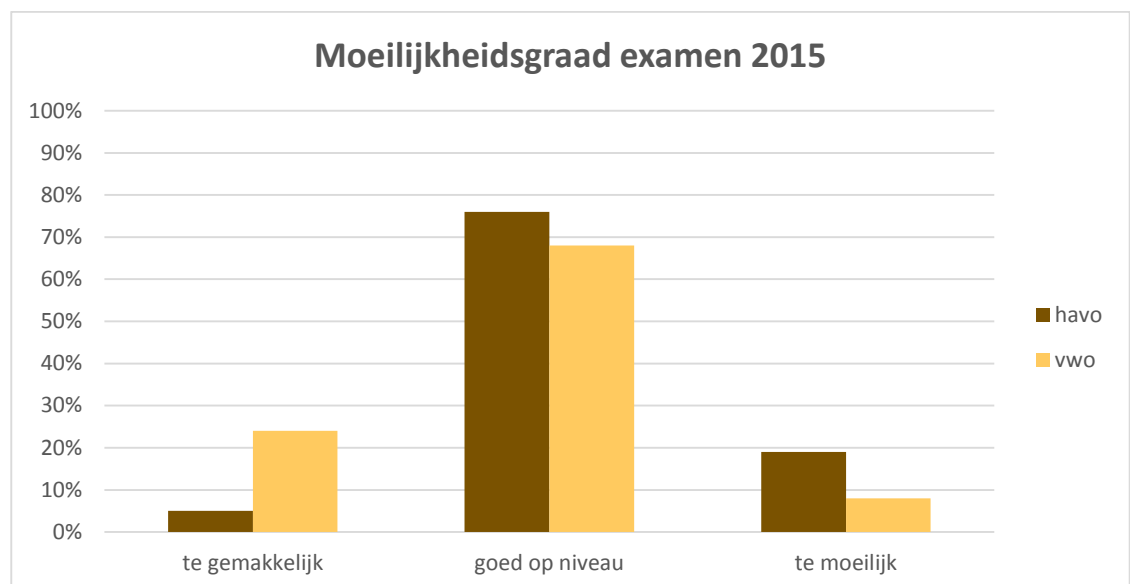
Figuur 11. Gaan docenten p-waarden van examenvragen gebruiken?

4. Het examen 2015

4.1 Het niveau van het centraal examen

Docenten zijn over het algemeen tevreden over het niveau van het havo- en vwo-examen.

Drie kwart van de docenten die lesgeeft aan havo-leerlingen vindt dat het havo-examen goed op niveau was, 19% vindt het examen te moeilijk en 6% te gemakkelijk. De docenten die (ook) lesgeven aan vwo-leerlingen zijn iets minder tevreden. 68% vindt het vwo-examen (n=76) goed op niveau, 8% vindt het examen te moeilijk en 24% te gemakkelijk (zie figuur12).

Figuur 12. De moeilijkheidsgraad van het examen.

In een quickscan van Cito vond 44% van de havo-docenten (n=766) het examen moeilijk of te moeilijk. Op het vwo vond zelfs 63% (n=545) het examen moeilijk of te moeilijk. Dat deze resultaten niet helemaal overeenkomen met de resultaten uit dit onderzoek is mogelijk (deels) te verklaren uit het moment van bevragen. De quickscan van Cito werd afgenomen kort nadat het centraal examen was afgenomen. Het is mogelijk dat docenten in de quickscan een eerste indruk gaven, die zij later, op basis van de resultaten van hun leerlingen, hebben bijgesteld. Mogelijk kan de verklaring (deels) ook worden gezocht in het feit dat de respondentengroep niet dezelfde was.

Enkele docenten geven in ons onderzoek aan dat zij het examen te lang vonden. Zij refereren aan bijeenkomsten met vakcollega's die dezelfde mening waren toegedaan.

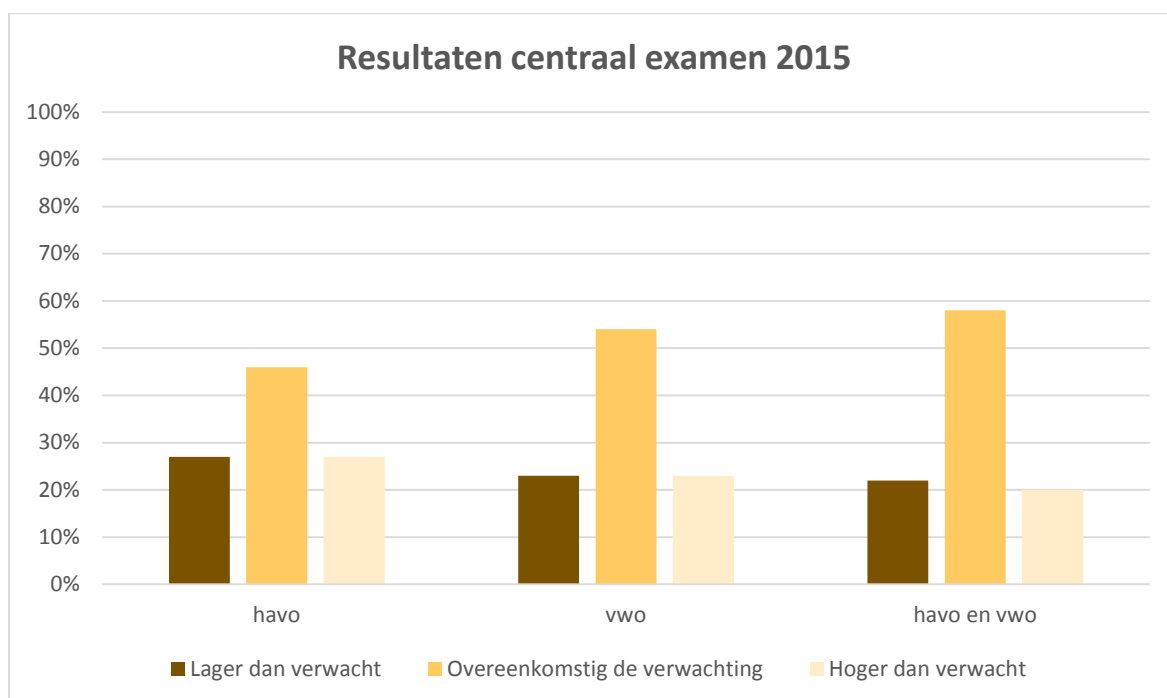
Eén docent pleit voor maximaal 25 vragen en maximaal 70 punten. "Nu komen te veel leerlingen onder tijdsdruk te staan, waardoor ze niet altijd hun gebruikelijke niveau halen". Deze opmerking wordt geschraagd door de resultaten van de Cito-scan. Daaruit bleek dat 76% van de vwo-docenten het examen te lang vond, tegenover 60% van de havo-docenten.

Het cijfer dat vwo-docenten in de quickscan aan het examen gaven lag dan ook lager dan dat van havo-docenten (respectievelijk 5,99 en 6,21). Wel was sprake van een tamelijk grote spreiding in de beoordeling. Van de vwo-docenten gaf 28% een 5 of lager, terwijl 35% het examen een 7 of 8 waard vond. Op havo waren deze percentages respectievelijk 22% en 45%.

69% van de havo-docenten en 81% van de vwo-docenten waren, volgens deze scan, van mening dat het examen voldoende aansloot bij het door hen gegeven onderwijs.

4.2 Cijfers voor het centraal examen in relatie tot de verwachtingen

De resultaten van de leerlingen op het centrale examen kwamen, voor havo en vwo, voor ongeveer de helft van de docenten overeen met de verwachtingen. Het percentage docenten voor wie de cijfers lager, dan wel hoger uitvielen dan verwacht is hetzelfde (zie figuur 13).

Figuur 13. Resultaten van het centraal examen in 2015.

4.3 Relatie schoolexamen – centraal examen

Prestaties op het centraal examen zijn goed in vergelijking met de resultaten van het schoolexamen.

Ruim de helft (55%) van de havo-docenten geeft aan dat het cijfer van hun leerlingen voor het centraal examen hoger was dan dat voor het schoolexamen. Bij een op de vijf leerlingen was het cijfer voor het centraal examen lager en was het verschil meer dan 0,3 punten. Bij een op de vier was het cijfer op het centraal examen echter meer dan 0,3 punten hoger (zie tabel 1).

Op het vwo zijn de resultaten vergelijkbaar (zie tabel 2).

Op alle acht scholen die in 2014 voor het eerst meededen aan het pilotexamen, waren de cijfers op het centraal examen lager dan op het schoolexamen. In zeven van de acht gevallen was het verschil ook groter dan 0,3 punten.

Tabel 1. *De relatie tussen centraal examen en schoolexamen op havo.*

	gemiddelde verschil ce-se > 0,3	gemiddelde verschil ce-se < 0,3
ce < se	20%	19%
ce > se	25%	36%

Tabel 2. *De relatie tussen centraal examen en schoolexamen op vwo.*

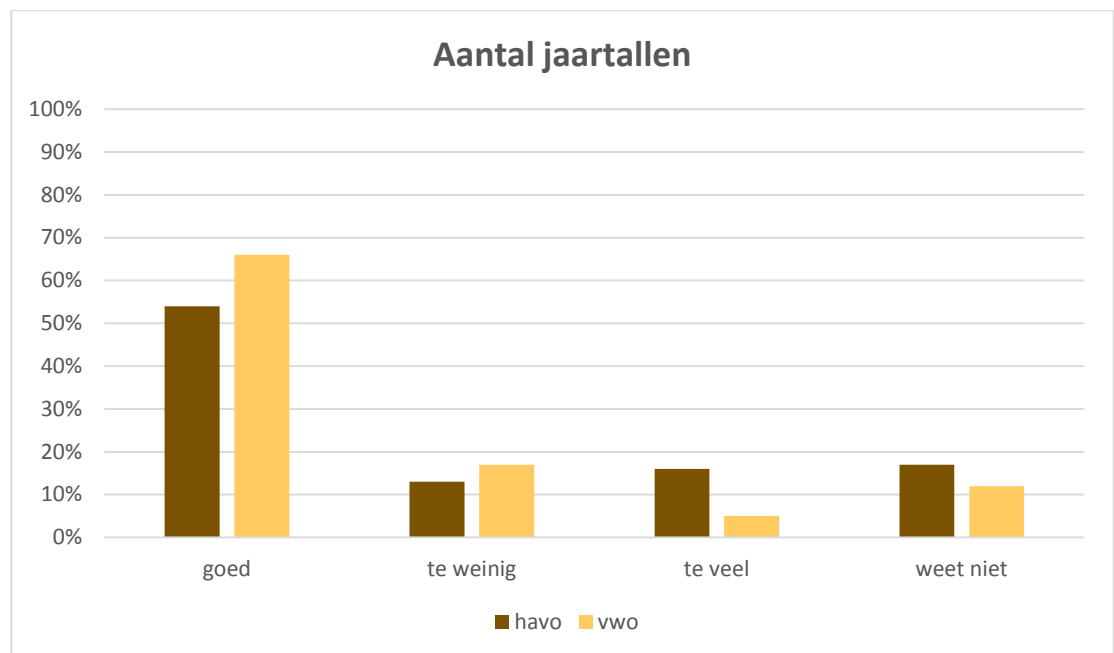
	gemiddelde verschil ce-se > 0,3	gemiddelde verschil ce-se < 0,3
ce < se	18%	15%
ce > se	28%	39%

5. De historische contexten

Docenten zijn over het algemeen niet ontevreden over (jaartallen en voorbeelden van) de historische contexten, maar niet elke context kan op algemene bijval rekenen.

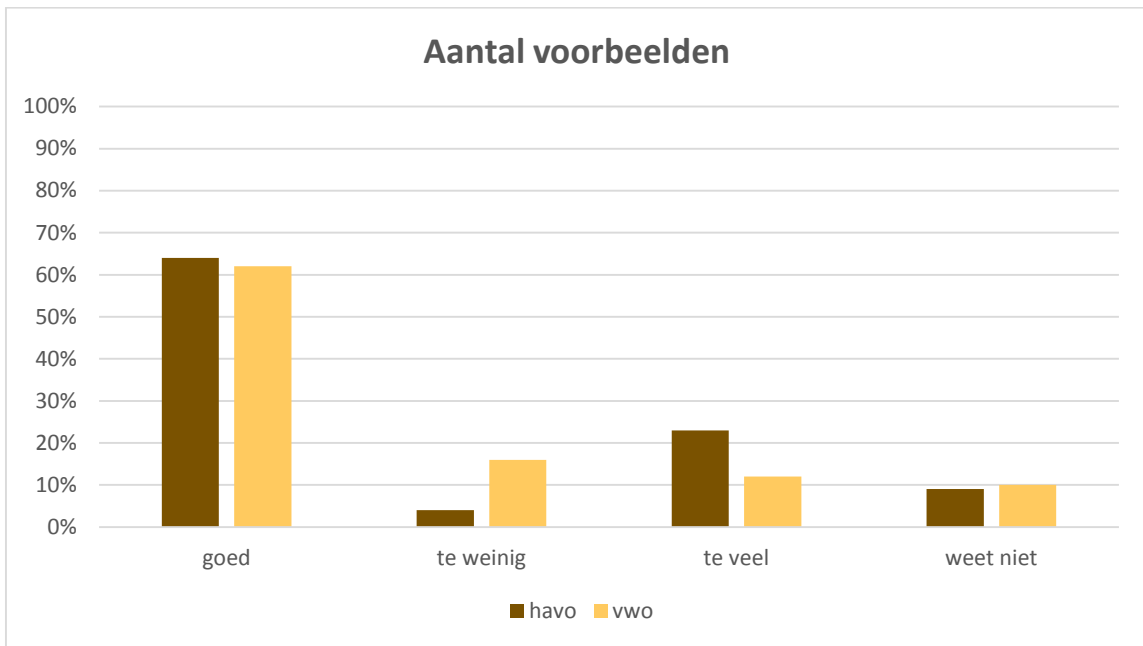
Ongeveer de helft van de havo-docenten is tevreden over het aantal jaartallen dat leerlingen moeten kennen. Voor vwo-docenten geldt dat voor 66%. Dat verhoudingsgewijs iets meer vwo-docenten het aantal te weinig vinden, zal - gezien het feit dat het vwo een jaar meer tijd heeft om zich voor te bereiden op het centraal examen - geen verbazing wekken (zie figuur 14).

Een docent merkt op dat hij ook graag enkele jaartallen uit de andere tijdvakken verplicht zou willen stellen. Hij verwacht dat het historisch kader dan beter beklijft.

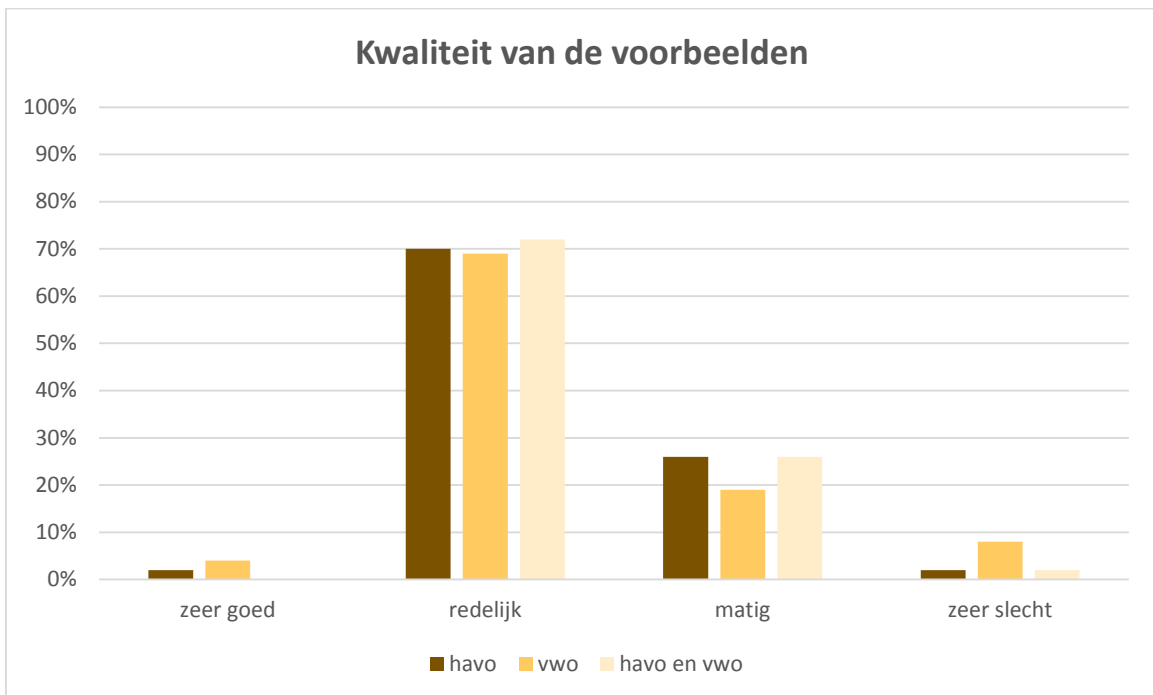
Figuur 14. Wat vinden docenten van het aantal te kennen jaartallen?

Het percentage docenten dat tevreden is over het aantal voorbeelden is op havo en vwo even hoog (iets meer dan 60%). Dat het percentage docenten dat vindt dat dit aantal wel omhoog mag op vwo hoger is dan op havo, ligt ook nu in de lijn der verwachting (zie figuur 15).

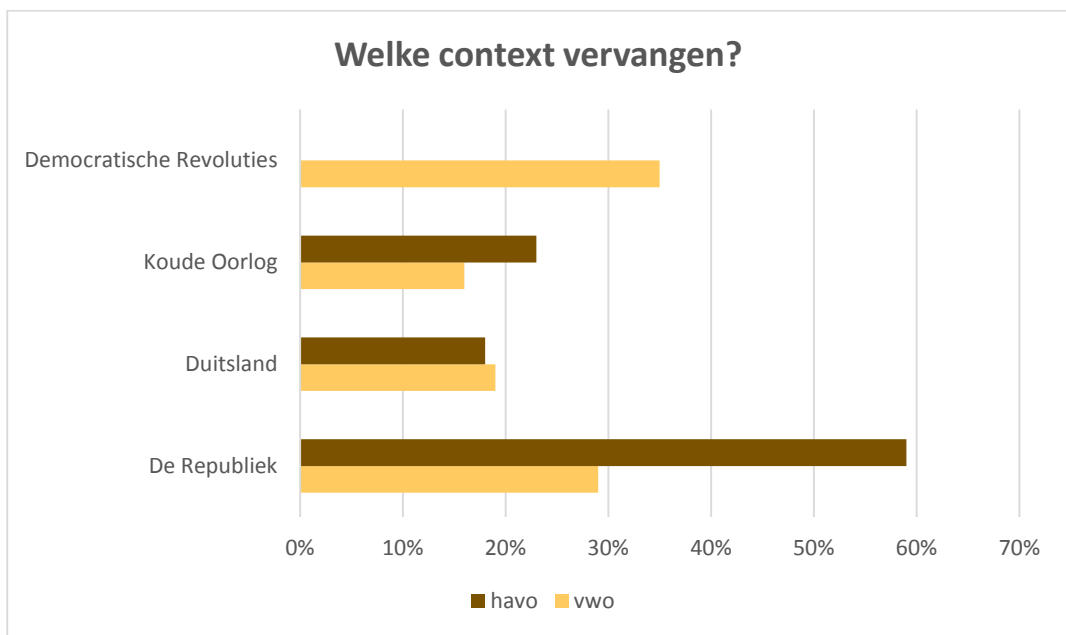
Figuur 15. Wat vinden docenten van het aantal te kennen voorbeelden?

Het oordeel van havo- en vwo-docenten over de voorbeelden is in hoge mate gelijklopend. Zo'n 70% toont zich redelijk tevreden over de kwaliteit ervan (zie figuur 16).

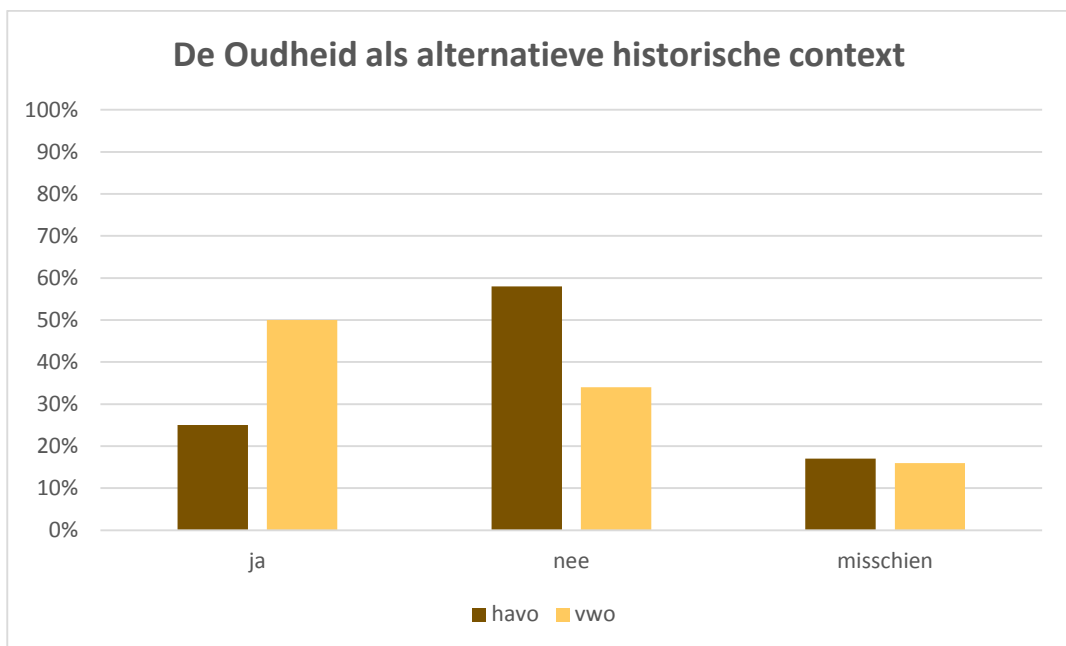
Figuur 16. Wat vinden docenten van de kwaliteit van de voorbeelden?

Als havo-docenten een context zouden mogen vervangen, zouden ze als eerste opteren voor De Republiek (60%). Vwo-docenten zouden dan kiezen voor Democratische Revoluties, gevolgd door De Republiek (zie figuur 17).

Figuur 17. Welke historische context zou vervangen mogen worden?

Vwo-docenten zien duidelijk meer (50%) in de oudheid als historische context dan havo-docenten (25%) (zie figuur 18). Dit is opvallend wanneer we in herinnering roepen dat 70% van de havo-leerlingen aangaf de oudheid een interessant tijdvak te vinden (van der Kaap, 2015).

Figuur 18. Is de Oudheid geschikt als alternatieve context?

Deze vraag riep verschillende reacties op. Een docent vindt de huidige drie contexten voor havo een goede en logische keuze. "Wel zou ik graag", voegt hij daar aan toe, "de betoogvraag terugzien in het examen. Je zou bijvoorbeeld één van de drie contexten op die manier kunnen toetsen" en hij verwijst dan naar het artikel van Arie Wilschut in Kleio (2015). "Volgens mij toets je dan beter of leerlingen in staat zijn historisch te redeneren".

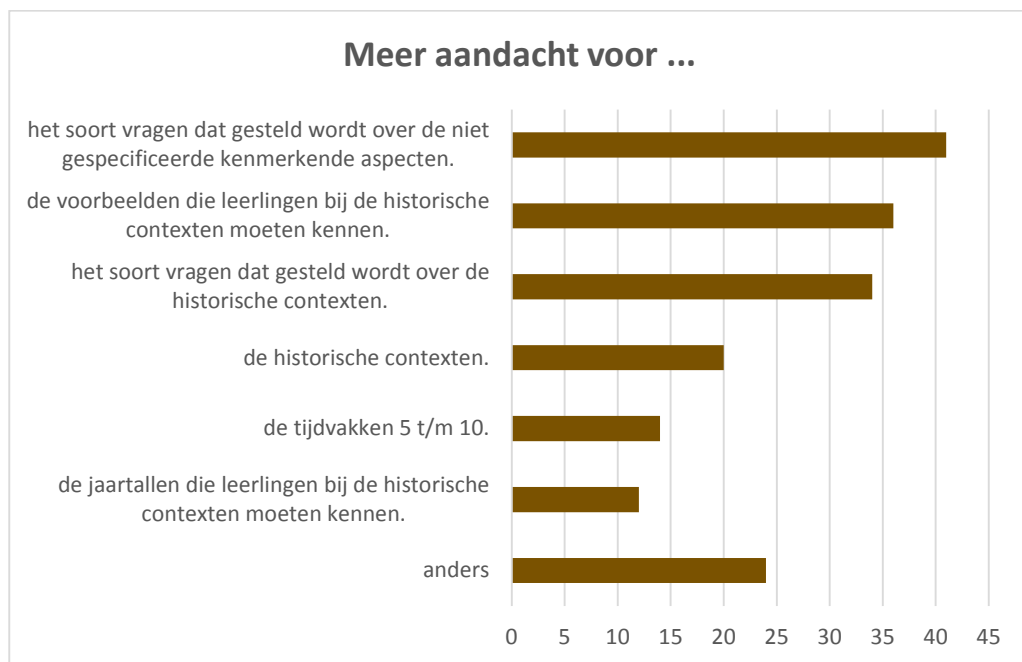
Een ander pleit ervoor om op havo de context De Republiek weg te laten om zo iets te doen aan de overladenheid van het programma. Voor vwo zou Democratische Revoluties geschrapt kunnen worden omdat het te veel "filosofisch geneuzel" is. Weer een ander vindt de inhoud van deze context van ontzettend slecht niveau: "De voorbeelden zijn slecht gekozen, de periode begint te vroeg en eindigt te laat. Het is te filosofisch, niet meer historisch. De vragen op het examen over dit onderwerp waren ontzettend vaag". Weer een andere docent vindt de contexten Duitsland en Koude Oorlog teveel in elkaars verlengde lijn staan.

Als het gaat om eventuele andere contexten pleit een docent voor een context over de relatie van Nederland met Nederlands-Indië en voor een bredere oriëntatie, het programma is nu "te westers." Een ander meent: "Als je toch naar de Oudheid gaat kijken als alternatief, dan zou ik er ook Egypte aan koppelen. Hoewel ik denk dat het merendeel van de onderwerpen die erg ver teruggaan in de tijd minder de interesse van havisten zal hebben, naar mijn mening. Wellicht is een niet-Westers onderwerp een nog beter idee. Denk aan China bijvoorbeeld". "Ik zou het geen verkeerd idee vinden", stelt weer een ander, "als op het vwo een thema als de Oudheid centraal zou worden geëxamineerd. Dan zou wel een van de keuzethema's uit domein C moeten vervallen."

6. Wat gaat men veranderen?

Docenten zeggen meer aandacht te gaan besteden aan het type vragen over niet-gespecificeerde kenmerkende aspecten, maar ook aan vragen over de (voorbeelden bij) de historische contexten.

De resultaten van het centraal examen 2015 zijn voor 91 docenten aanleiding om hun onderwijs aan te passen. Van de zes gegeven mogelijkheden tot verandering werden de volgende drie het vaakst genoemd: meer aandacht voor het soort vragen over niet-gespecificeerde kenmerkende aspecten, voor vragen over de voorbeelden bij historische contexten, en voor het soort vragen over historische contexten (figuur 19). Verschillen tussen docenten die alleen lesgeven aan havo of vwo of die in beide afdelingen werken, zijn er nauwelijks, op één aspect na. Docenten die lesgeven aan het vwo hebben veel minder behoefte om meer aandacht te gaan besteden aan de tijdvakken 5 t/m 10.

Figuur 19. Meer aandacht voor bepaalde aspecten.

Uit de open reacties spreekt soms ergernis, in een enkel geval berusting. "Ik ga de leerlingen trainen de kenmerkende aspecten te leren als 'riedeltje' en beperk de inhoudelijke uitleg tot het broodnodige. Er werd dusdanig weinig inhoud of verband getoetst dat ik mijn vingers daar niet meer aan brand". Een ander: "Ik ga leerlingen leren door de hoepel te springen in plaats van mooi geschiedenisonderwijs geven". Weer een ander: "Ik ga ze meer voorbereiden op het letterlijk terugvragen van kenmerkende aspecten, een nutteloze bezigheid voor het verbeteren van het historisch begrip, maar noodzakelijk op het examen waar dit soort vragen veel te veel gesteld werden". Of: "Aapjesgedrag aanleren, gewoon memoriseren".

Er zijn er echter ook die zeggen meer aandacht te gaan besteden aan de kenmerkende aspecten.

Eén zegt meer aandacht aan bronnen te willen besteden, een ander dat hij de leerlingen nog meer gaat trainen in het concreter verwijzen naar de bronnen in hun antwoorden. Een andere vakcollega lijkt het gevoel te hebben het accent te moeten verleggen naar *teaching to the test*. "Door gerichter te oefenen, minder uitleg te geven en minder tijd te besteden aan de verwerking van de leerstof, maar meer met vragen te oefenen, hoop ik dat de leerlingen vaardiger worden in het beantwoorden van opdrachten en beter weten wat er van hun wordt verwacht". Weer een andere collega wil minder diepgravend op de stof ingaan en meer in de breedte werken: "Ik vond het namelijk een goed havo-examen en minder een vwo-examen".

Er waren weinig reacties die betrekking hadden op de leerstofverdeling. Eén docent zegt een deel van het havo 5-programma te gaan verplaatsen naar havo 4. Twee zeggen meer aandacht te gaan besteden aan respectievelijk de Koude Oorlog en aan Duitsland en de Koude Oorlog.

Referenties

Kaap, A. van der (2009). *Enquête nieuw examenprogramma voor het vak geschiedenis*. Enschede: SLO. Geraadpleegd van <http://downloads.slo.nl/Repository/enquete-nieuwe-examenprogramma-voor-het-vak-geschiedenis.pdf>

Kaap, A. van der (2014a). *Enquête nieuw centraal examen geschiedenis in de tweede fase*. Enschede: SLO. Geraadpleegd van <http://downloads.slo.nl/Repository/enquete-nieuw-centraal-examen-geschiedenis.pdf>

Kaap, A. van der (2014b). *Hoe denken leerlingen in de tweede fase over het vak geschiedenis?* Enschede: SLO. Geraadpleegd van <http://downloads.slo.nl/Repository/hoe-denken-leerlingen-in-de-tweede-fase-over-het-vak-geschiedenis.pdf>

Kaap, A. van der, & Folmer, E. (2015). *In voorbereiding op een nieuw centraal examen geschiedenis*. Enschede: SLO. Geraadpleegd van <http://downloads.slo.nl/Repository/in-voorbereiding-op-een-nieuw-centraal-examen-geschiedenis.pdf>

Wilschut, A.H.J., Boom, S., Boxtel, C.A.M. van, & Drie, J.O. van (2006). *Geschiedenis examineren: Rapport pilotproject CHMV-examen geschiedenis havo 2006*. Amsterdam: IVGD, SLO, Cito, ILO/UvA. Geraadpleegd van http://www.slo.nl/voortgezet/tweedefase/vakken/geschiedenis/pilotproject/Geschiedenis_Examineren.pdf/download.

Wilschut, A., Kaap, A. van der, & Boom, S. (2010). *Geschiedenis Examineren op Niveau: Rapport van het pilotproject CHMV-examen geschiedenis havo en vwo 2010*. Amsterdam: Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding Hogeschool van Amsterdam. Geraadpleegd van <http://www.slo.nl/voortgezet/tweedefase/vakken/geschiedenis/geschiedenis-examineren-op-niveau.pdf/>.

Wilschut, A. (2015). Het kan zoveel beter: Het nieuwe geschiedenisexamen havo/vwo. *Kleio, september*, 51-53.

Bijlagen

Bijlage 1 Vragenlijst

Algemeen

1. Voor welke afdeling vult u deze vragenlijst in?

- havo
- vwo
- zowel voor havo als voor vwo

2. Wilt u aangeven wat op u van toepassing is?

- ik ben werkzaam in de tweede fase van een school die sinds 2004 aan de pilot meedoet.
- ik ben werkzaam in de tweede fase van een school die in 2014 aan de pilot meedeed.
- ik ben werkzaam in de tweede fase van een school die in 2015 voor het eerst meedeed aan het nieuwe centraal examen.

3. Tot welke leeftijdscategorie behoort u?

- < 24
- 25-34
- 35-44
- 45-54
- > 54

4. Hoeveel jaar geeft u geschiedenis in de bovenbouw/tweede fase?

- 0-5 jaar
- 6-10 jaar
- meer dan 10 jaar

5. Geeft u in de **eerste helft** van leerjaar 4 van de **havo** schoolexametoetsen? (alleen **havo**)

- ja
- nee

6. Geeft u in leerjaar 4 van het **vwo** schoolexametoetsen? (alleen **vwo**)

- ja
- nee

Ervaringen met het eerste centraal examen nieuwe stijl 2015

7. Wat vindt u van de moeilijkheidsgraad van het examen nieuwe stijl 2015.

Havo

- Te gemakkelijk
- Goed op niveau
- Te moeilijk

Vwo

- Te gemakkelijk
- Goed op niveau
- Te moeilijk

8. Wat was, met betrekking tot het verschil tussen se- en ce-cijfers, voor geschiedenis, voor uw leerlingen, van toepassing?

Havo

Het gemiddelde van het centraal examen lag **lager** dan dat van het schoolexamen

- Ja
- Nee

Het verschil was 0,3 punten of meer

- Ja
- Nee

Vwo

Het gemiddelde van het centraal examen lag **lager** dan dat van het schoolexamen

- Ja
- Nee

Het verschil was 0,3 punten of meer

- Ja
- Nee

9. Ik ben, in algemene zin, tevreden over de wijze waarop ik mijn leerlingen heb voorbereid op het centraal examen 2015.

- Sterk mee oneens
- Mee oneens
- Deels mee oneens
- Deels mee eens
- Mee eens
- Sterk mee eens

10. Als u het gedeeltelijk of volledig oneens bent met deze stelling, wat gaat u dan veranderen?
(Meer antwoorden mogelijk).

- Ik ga meer aandacht besteden aan het soort vragen dat gesteld wordt over de **niet gespecificeerde** kenmerkende aspecten.
- Ik ga meer aandacht besteden aan de tijdvakken 5 t/m 10.
- Ik ga meer aandacht besteden aan de **historische contexten**.
- Ik ga meer aandacht besteden aan het soort vragen dat gesteld wordt over de **historische contexten**.
- Ik ga meer aandacht besteden aan de **jaartallen** die leerlingen bij de historische contexten moeten kennen.
- Ik ga meer aandacht besteden aan de **voorbeelden** die leerlingen bij de historische contexten moeten kennen.
- Anders, nl.

11. Toetste u tot nu toe cumulatief in uw schoolexametoetsen (toetsen met vragen over eerder behandelde tijdvakken)?

- Nee, nooit
- Ja, soms
- Ja, vaak
- Ja, altijd

12. Zijn de examenresultaten in 2015 voor u aanleiding vaker dan voorheen cumulatief te toetsen?

- ja
- nee
- misschien

13. Gebruikte u in uw schoolexametoetsen vragen uit eerdere (pilot)examens?

- Nee, nooit
- Ja, soms
- Ja, vaak
- Ja, altijd

14. Zijn de examenresultaten van het centraal examen in 2015 voor u aanleiding, vaker dan voorheen, in schoolexametoetsen opgaven uit eerder (pilot)examens te gebruiken?

- ja
- nee
- weet ik nog niet

15. Gaat u gebruik maken van de p-waarden van de examenvragen, zoals die in de bestanden op Histoforum worden vermeld (bijvoorbeeld voor het maken van toetsen die passen bij het niveau van de leerlingen)?

- ja
- misschien
- nee
- weet ik nog niet
- Ik ken deze bestanden niet

16. Het centraal examen in 2015 heeft mij duidelijk gemaakt **hoe diepgaand** ik de voorbeelden bij de historische contexten moet behandelen in de voorbereiding op het centraal examen.

- Sterk mee oneens
- Mee oneens
- Deels mee oneens
- Deels mee eens
- Mee eens
- Sterk mee eens

17. Wat vond u van de resultaten van uw leerlingen op het centraal examen in 2015?

- Lager dan op basis van de schoolexamencijfers verwacht
- Zoals verwacht op basis van de schoolexamencijfers
- Hoger dan op basis van de schoolexamencijfers verwacht

Het examenprogramma

Havo

18. Heeft u op basis van uw ervaringen met het eerste centraal examen in 2015 uw mening over de overladenheid van het examenprogramma voor **havo** bijgesteld?

- Nee, ik vind en vond het examenprogramma voor havo niet overladen
- Nee, ik vind en vond het examenprogramma voor havo overladen
- Ja, ik vond het examenprogramma voor havo overladen, maar achteraf blijkt het mee te vallen
- Ja, ik vond het programma niet overladen, maar ik vind dat nu wel

Vwo

19. Heeft u op basis van uw ervaringen met het eerste centraal examen in 2015 uw mening over de overladenheid van het examenprogramma voor **vwo** bijgesteld?

- Nee, ik vind en vond het examenprogramma voor vwo niet overladen
- Nee, ik vind en vond het examenprogramma voor vwo overladen
- Ja, ik vond het examenprogramma voor vwo overladen, maar achteraf blijkt het mee te vallen
- Ja, ik vond het programma niet overladen, maar ik vind dat nu wel

Historische contexten

Havo

20. Leerlingen hoeven alleen de **jaartallen** in de beschrijvende teksten van de historische contexten te kennen. Wat is uw mening over het aantal **jaartallen** dat gekend moet worden door **havo-leerlingen**?

- goed
- te weinig
- te veel
- kan ik (nog) niet goed beoordelen

21. Wat is uw mening over het aantal **voorbeelden** dat per historische context gekend moet worden door **havo-leerlingen**?

- goed
- te weinig
- te veel
- kan ik (nog) niet goed beoordelen

Vwo

22. Leerlingen hoeven alleen de **jaartallen** in de beschrijvende teksten van de historische contexten te kennen. Wat is uw mening over het aantal **jaartallen** dat gekend moet worden door **vwo-leerlingen**?

- goed
- te weinig
- te veel
- kan ik (nog) niet goed beoordelen

23. Wat is uw mening over het aantal **voorbeelden** dat per historische context gekend moet worden **vwo-leerlingen**?

- goed
- te weinig
- te veel
- kan ik (nog) niet goed beoordelen

24. Wat is, in het algemeen, uw mening over de **kwaliteit van de gekozen voorbeelden** bij de historische contexten?

- zeer goed
- redelijk
- matig
- zeer slecht

25. Als u een historische context zou mogen vervangen door een andere, welke zou u dan laten vervallen voor **havo-leerlingen**?

- De Republiek
- Duitsland
- De Koude Oorlog

26. Als u een historische context zou mogen vervangen door een andere, welke zou u dan laten vervallen voor **vwo-leerlingen**?

- De Republiek
- De Democratische Revoluties
- Duitsland
- De Koude Oorlog

27. Vindt u, voor **havo-leerlingen**, de Oudheid als historische context een interessant alternatief voor een van de bestaande historische contexten?

- Ja
- Nee
- Misschien

28. Vindt u, voor **vwo-leerlingen**, de Oudheid als historische context een interessant alternatief voor een van de bestaande historische contexten?

- Ja
- Misschien
- Nee

Opmerkingen

29. Opmerkingen over kwesties die hierboven niet aan de orde zijn geweest kunt u hieronder kwijt.

Bijlage 2 Resultaten van de Cito-quickscan

		vwo		havo	
		aantal	percentage	aantal	percentage
Moeilijkheidsgraad					
1	te moeilijk	53	10	65	8
2	moeilijk	284	53	273	36
3	niet te moeilijk/niet te makkelijk	190	35	382	50
4	makkelijk	16	3	45	6
5	te makkelijk	2	0	1	0
	N	545	100	766	100
	M	2,32	X	2,54	x
	Standaarddeviatie	0,70	X	0,72	x
Lengte van het examen					
1	te lang	416	76	460	60
2	precies goed	124	23	301	39
3	te kort	5	1	5	1
	N	545	100	766	100
	M	1,25	x	1,41	x
	Standaarddeviatie	0,45	x	0,50	x
Aansluiting bij gegeven onderwijs					
1	slecht	17	3	16	2
2	onvoldoende	85	16	219	29
3	voldoende	289	53	400	52
4	goed	144	26	105	14
5	zeer goed	10	2	26	3
	N	545	100	766	100
	M	3,08	x	3,12	x
	Standaarddeviatie	0,78	x	0,79	x
Cijfer					
1	1	0	0	1	0
2	2	2	0	0	0
3	3	6	1	13	2
4	4	38	7	45	6
5	5	110	20	104	14
6	6	199	37	259	34
7	7	176	32	291	38
8	8	14	3	51	7
9	9	0	0	1	0
10	10	0	0	1	0
	N	545	100	766	100
	M	5,99	x	6,21	X

SLO heeft als nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling een publieke taakstelling in de driehoek beleid, praktijk en wetenschap. SLO heeft een onafhankelijke, niet-commerciële positie als landelijke kennisinstelling en is dienstbaar aan vele partijen in beleid en praktijk.

Het werk van SLO kenmerkt zich door een wisselwerking tussen diverse niveaus van leerplanontwikkeling (stelsel, school, klas, leerling). SLO streeft naar (zowel longitudinale als horizontale) inhoudelijke samenhang in het onderwijs en richt zich daarbij op de sectoren primair onderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs. De activiteiten van SLO bestrijken in principe alle vakgebieden.

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
E info@slo.nl
www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)

 [@slocommunicatie](https://twitter.com/slocommunicatie)

slo